

XI. ŽIVLEJNU FALA

Uz zbirku poezije Đuke Tomerlina-Picoka (*Ne*)*potepeno živlejne* (2001.)

V rokaj nam je deseta zbirka poezije Đuke Tomerlina-Picoka, a – računajoč i šest prozni del – negova šesnajsta kniga. Pesme je zeb-ral i porenal v »cocličke« jeden drugi pesnik, štuvalat i proučavalat đurđevečkoga govora i starine – Vladimir Mijolekov. Mene je pak, kakti Đurokovoga dijaka, još jempot zapala čast da zrečem kojo reč potlam.

S obzirom na 75. obletnico Đurokovoga živlejna i čijnenico da je ovo Đurokova prva kniga f trejtem tisučletju, zel bi si slobodo da v ovom orečju preslistam prijašne Đurokove zbirke i podsetim na mišlejna drugi sročitelov o negvomu delu. V drugom delu ove reči potlam pregovoril bi kojo o same zbirke, a f trejtem bi delu probal naznačiti par mogućnosti tumačejna Đurokovoga deluvajna v kontekstu nekoji suvremani promi-šlajov o jeziku, kniževnosti i kulture. Vu okviru trejtega dela dajem i svoje opširneše mišlejne o navrgavajnu tzv. *kajkavskoga jezika*.

1. Kaj so rekli o Đurokove poezije

Prije 22 lete pokojni je Antun Šimunić v pogovoru zbirke pesmi *Pusto živlejne* (1979.), naslovlenu »Naiva reči«, zapisal da je Đuka Tomerlin-Picok novo ime v krugu đurđevečki piscov »koj se je v svoje pozneše godinaj prijel pera (točne, pisache mašine) da bi na svojem domačem govoru, đurđevečke kajkafštine, ostavil nekaj zapisano, kak sam

veli, kaj se je vreč počelo zaboravlati ili se vreč sasma zabilo« (str. 44). Šimunić sročitelja uspoređuje z slikari naivci, navodeći da je on »pesnik naivec«, a zajednička jim je osobina »jena korenita, iskonska povezanost z rodnem krajom, zaprav jeno zavičajno svačajne celokupnoga živlejna, prožeto, svačanje, spomenutemi legendarno-povesnemi elemente, folklorističnemi crtami i čistem, ničem nenatrunjenem, rodoljubljem« (str. 45). Inače, stručno raščlambo ove zbirke obavila je v *Đurđevečkom zborniku* Mirela Barbaroša-Šikić (»Slike Pustoga živlejna«, str. 39–45), v koje ističe da je većina pesmi »vezana tematikom za ljude Tomerlinova kraja – često bezimene zahvaćene pjesničkom slikom u svakodnevnom življenju« (str. 39). Mirela upućuje na narativnost i deskriptivnost Đurokovi pesmi, a na primeru pesme *Dijačka torba* ilustrera kak te predmet »dobiva puno šire, simboličko značenje – elementi pjesnikova mikrosvijeta izrastaju i šire se u makrosvijet vremenski udaljen, proživljen i duboko utisnut u pjesnikovu unutrašnjost« (str. 41). Kakti pučkknježvnoga elementa sročitelica navodi, primerice, brojalico da bi zaključila kak je vrednost ove zbirke »u činjenici još jednog ostvaraja pučkog fenomena i u još jednom vraćanju iskonskim elementima svakog ljudskog življenja« (str. 45).

Zbirko *Steza živlejne* (1983.) pogovorom »Dobronamjerna opomena« popratila je profesorica hrvatskoga jezika i knježvnosti Marija Ređep, Đurđevčica vdata v Slavonijo. Za razliko od Šimunića, koj prispodabla Đurokovo pisajne z risajnem slikarov naivcom, Marica, s knježvnoteorij-skoga breščeca, dopelava v pitajne nazivka »pučka knježvnost« i sasma jasno i odrešito ustvrđuje: »Umjetnina je umjetnina, ako umjetničko djelo podliježe svim kriterijima vrednovanja koje je potrebno sprovesti da bismo neko djelo prihvatili kao umjetničko djelo, bez obzira da li je to djelo napisao fakultetski obrazovan čovjek ili čovjek iz puka.« (str. 90). Vu svojem orečju Marica spomijne i stihotvorno odrednico (»Počeci njegovog stihotvorstva obilježeni su stihovima još pomalo nespretnim i teškim da bi mu u kasnijoj fazi poprimili slobodu i lapidarnost.«), pozitivno vrednuje izbor đurđevčkoga govora kakti kôda, naglašava pesnikovo obračajne »nekome tko bi mogao riješiti nepravdu«, potcrtava Đurokov »moralno-didaktički način obraćanja čitaocu«, a za štokavske pesme veli da so »zanimljive zbog osebujnog oblika kojemu, vidljivo je, nije samo cilj postizanje vanjskog efekta« (str. 91).

Pogovora zbirke *Dva lica živlejna* (1986./87.) sročil je Đurokov pokojni pajdaš profesor Stjepan Krčmar pod naslovom »Đuka Tomerlin – pjesnik zavičaja«. Profesor Krčmar zapaža da za pesnika »život nema samo ozbiljno lice, fasadu, ima on i svoju neozbiljnu stranu, svoju smiješnu stranu« (str. 95). Isto tak, Đuroku je »igra nebeski dar u kojem čovjek ostvaruje jedinstvo duše i tijela, duhovnog i tjelesnog svijeta«. Kakti dalne značajke Đurokovoga dela sročitel navodi epistemološko i etičko crto ostvarejna osobnosti samo vu odnosu prama Drugomu, lokaliziranost motivike, uporabo đurđevčkoga govora i autobiografičnost. Vrednost Đurokove proze i poezije Krčmar vidi v činjenice kaj Đurok, inspiriran malem, sakodnevnom življenem »postavlja temeljna etička pitanja odnosa i ravnoteže dobra i zla, radosti i boli, sreće i nesreće, zle kobi i uklete sudbine« (str. 97).

Za zbirko *Peklensko živlejne i (s)trplejne* (1992./93.) pogovora je napisala profesorica hrvatskoga jezika i kniževnosti Vesna Svaguša, vu to vreme novinarka Hrvatskoga radija. Vu tom tekstu sročitelica toplem i emotivnem tonom opisuje svojega poseta v Đurđevac i susreta z Đurokom (str. 67): »Đurđevačka kajkavica zabrujala je toga dana, a bio je znakoviti Blagdan klečanja, u mome srcu ugnijezdila se umjesto svih neotpjevanih uspavanki moje bake čakavke, moje majke štokavke, moje kume kajkavke, i posve ispunila onu prazninu koju sam i neznajući nosila čitav život u sebi tešku i bolnu kao križ onih koji su napustili svoja ognjišta.« Ne čudi Vesnina usporedba svojega osečaja s prognaničkom križom – vreme je ratno, četrtina Hrvatske bila je okuperana, a na tisuće sveta preterano svoji jognišč i gruntišč. V dalnem tekstu sročitelica nabraja Đurokove poetske motive (zemlo, gruntaško muko, ludost bedakov i prepredelnakov, jala, lakomo slavo, nepravdo) i naglašava da je pesnik »zabrinut, licem okrenut istini, otvorenih očiju zagledan u pokvareni svijet oko sebe« i da se bori »protiv svake vlasti i političke podobnosti«. V zaključnom delu pogovora Vesna je mišlejna da Đurokova ljubav za Đurđevac, domačo reč i »puni život u slobodi« mora sakojega čitatela, kak je i no, »pokrenuti na preispitivanje« (str. 68): »Upitate li se samo, kao što sam se i ja, tko vam je oteo materinsku riječ, koliko su duboki vaši korijeni i kako je živjeti u miru i slobodi, Đuka Tomerlin-Picok mirno i zadovoljno može nastaviti s nizanjem svojih kajkavskih stihova.« Vu ovomu zaključku posebno mi se važnom čini Vesnina primedba o

otete materinske reči, jel se na tom mestu prv pot tematizera dimenzija Đurokovoga dela usmerena na prepoznavajne i razotkrivajne stopedesetletnoga jezičnopolitičkoga imperijalizma utemeljenoga na jugoslavenske ideologije srbohrvatstva, ali i delatno, svesno, preštuderano i realistično odnosejne spram posledic toga nasijla.⁸⁵

Sročitelica doslova zbirke *Zdrmežđeno živlejne* (1997.) je sveučilišna profesorica, bohemistica dr. Dubravka Dorotić Sesar, koja svojega teksta počijne z nabrajajnem Đurokove poetske toponimije – zmišleni imen mest koja so »najoriginalniji putokaz čitatelju koji se uputio u jedan nepoznati poetski diskurz, u krajolik satkan od podravskih tonova, koji se u čudesnom suzvučju razlijevaju na hrvatski književni pejzaž« (str. 95).⁸⁶ Za razliko od prve zbirke gde se more prepoznati Đurokovo oslajnajne na pučko kniževno stvaralaštvo, kak je to primetila Mirela Barbaroša-Šikić, za sonete *Zdrmežđenoga živlejna* dr. Dorotić Sesar drži da »Tomerlinov stil ne slijedi i ne oponaša pučku pjesmu«. Sročitelica doslova tematizera i redefinera pojma »naivno« probajoč ga očistiti od negove negativne odrednice koja se odnosi na neznajne i lakomislenost, kak vu sakodnevne tak i v povesnometničke jezične porabe. Označavajoč Đurokovoga pesničkoga izraza naivnem, sročitelica smatra da razlog tomu neje samo čijenica da Đurok piše po đurđevečki (str. 96): »Pravi je razlog u tome što je u njegovu (Đurokovomu, prim. V.P.) govoru utjelovljen duh koji ne želi ništa sakriti. On je savršeno smiren i kad ga muče vječna filozofska pitanja i kad se domoljubno angažira i kad ne nalazi izlaz iz svojih intimnih labirinta. On ima onu pučku mudrost koja mu dopušta da leti, a da se ne izgubi u nekim misaonim i duhovnim bespućima.« Nuz Štefoka Krčmara (koj naglašava kršćansko otprtost prema Drugomu) i Vesno Svagušo (koja spomijne značajne trplejna) i dr. Dubravka Dorotić Sesar ističe kršćansko crto Đurokovoga pisanja: » (...) i kad se buni, i kad upi-

⁸⁵ O te teme naluknite se v Kačić (1995 i 1996) i Auburger (1999).

⁸⁶ Ov Đurokov poetski postupek raspoznatliv je vreč vu *Dva lica živlejna* (1985./86.), gde supostoji z stvarnem mestom Đurđevcom, da bi vu ostale zbirkej postal gotovo prevladavajoč. Vu nekoje dalne raščlambe Đurokovoga dela bilo bi vredno i z kniževnoteorijskoga i z jezikoslovnoga jočišta popisati i opisati ove z(a)mišlene toponime.

re prstom u nepravde, pjesnik nikome ne sudi.« Inače, glede kršćanski i etički aspektov Đurokovoga dela i dijagnosticerane vrline solidarnosti neizmerno je važen tekst »Etički aspekti u djelima Đuke Tomerlina-Picoka«⁸⁷ prof. dr. Ivana Fučka, Đurokova pajdaša i Đurđevčana, znamenitoga moralnoga teologa i redovitoga profesora za specijalno moralno teologijo na Papinskomu sveučilištu Gregoriana v Rimu.

Zadnje tiskana zbirka pesmi za velike,⁸⁸ ali vu koje se obdelava vreme detinstva i mladenaštva objavljena je pod naslovom *Decje sejne i živlejne* (1998.). Zrinka Jelaska, sveučilišna profesorica pri Odseku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta v Zagrebu, svojega je pogovora sročila v autobiografskom i intimističkom tonu, a posebno naglašava Đurokovo štimajne z domačem govorom i negovoga utecaja na jezični ponos Đurđevčanov (str. 111): »I tako se gotovo svake godine Đurđevčanima predstavljaju nove knjige pisane njihovim govorom, čime se malo mjesta u Hrvatskoj može pohvaliti. Njima su na čast, piscu na slavu.« V dalnem tekstu Zrinka opisava svoje susrete z Đurokom, jempot pri nem doma, drukpot na jene promocije gde je srela i najstareše Đurđevčane kak se »smiju, vesele, uživaju, pa i plaču od ushićenja« (str. 112). Nuz to veselje starešem Đurđevčanom Đurok je priredil još jedno: »Pokazao im je da i njihova mladež ne zaboravlja materinski i djedovinski jezik, da javno u svečanim prilikama ne govori samo gospocki jezik, već i plemeniti đurđevečki. Mladići koji poslije književne tribine odlaze u disko ne stide se ni javno, ni s gostima iz Zagreba govoriti svojim jezikom. Dapače, ponose se time! I ja njima.« V kratkom zaključnom delu Zrinka izražava nado da se Đurokove pesme bodo našle v antologije kajkavskoga pesništva.⁸⁹

⁸⁷ *Đurđevečki zbornik*, Đurđevac, 1996., str. 1–10.

⁸⁸ Đurok je skupa s prvom zbirkom za velike *Pusto živlejne* isto leto, 1979., objavil na đurđevečkom zbirko pesmic za deco *Japica i mloka*. 1999. tiskal je dvojezično slikovnico na hrvatskom standardu s prevodom na nemački pod naslovom *Igra brojeva / Spiel der Zahlen*.

⁸⁹ Zanimljivo je i čudno da se ni jeden Đurokov tekst, pogotovo prozni, nemre najti v najnovše antologije »kajkavske« književnosti. Jel reč o propustu, neinformeranosti ili svesne odluke, trebal bi se očitovati nejin sastavlač.

Eto, to je bil kratki izlet v prelistavajne Đurokovi zbirki poezije i nijovi doslovov z 20. stoleća, a sličnoga poduhvata glede negve proze,⁹⁰ ako bode prigode i mogućnosti, morti poduzmem na nekojem drugom mestu.

2. Đurokova nova zbirka pesmi

Vladek Mijolekov razdelil je Đurokove pesme v devet »cocličkov«. Vu ovom delu reči potlam bodem probal raspoznati kriterije po kojemi je on to napravil. Vu *Uvodu* je samo jedna pesma: *Oprosti mi – mama!*, autobiografsko-ispovednoga tona.

V drugi cocel, nazvan po dvemi pesmami *Korak živlejna*, deto je 9 pesmi, ispovednoga je tona (*Korak živlejna I i II*), eshatološko-moralnoga (*Obećani raj, Samo se luđaci glože, Duševnu svetlost volim!*) i filozofskoga (*Vrijeme se ne dijeli i ne mjeri, već potvrđuje u vjeri; (Ne)ispitana savjest*). Trejti cocel *V joči ti velim* (11 pesmi) sadrži pesme vu kojemi se pesnički subjekt obraća sugovornikom pokaživajoč nijove mane i nastoječ je s postavljenemi pitajni pokrenoti na premišlajne nijovoga ponašajna. Poetska toponimija obuhvaća mesta *Očajnikovca, Tminovca, Posrnovca, Nadobudnovca, Opreznovca, Sramotovca, Neistinovca, Lomoštrovca, Nevjernovca, Dilemovca*, ali i *Đurđevca* v pesme *Prijatelju*.

Četrty cocel s 14 pesmi imenuvan je parafrazom naslova pesme *Iskrenost – gde je*. Pesnički subjekt nastavlja v ispovedno-dijaloške manire povezano z razotkrivajnem političkoga govora: »Pak vi laž/ prodajete/

⁹⁰ Inače, Đurokove prozne knige svojem so mišlajnem i ocenami popratili: prof. dr. Ivan Golub (*Živlejne Đuroka Picoka – 2. del*, 1988., str. 87), prof. dr. Ivan Fuček (*Živlejne v (naj)starešem Đurđevcu*, 1989., str. 110–112), Miroslav Dolenc Dravski (*Gruntaško živlejne i (s)trplejne*, 1990., str. 1–5), prof. Radovan Kranjčev (*Živlejne s torbe oprtnače*, 1992., str. 97–98). Najvažnešo kniževnoteorijsko raspravo o Đurokove autobiografske trilogije *Živlejne Đuroka Picoka* sročila je profesorica Odseka za komparativno kniževnost Filozofskoga fakulteta v Zagrebu dr. Andrea Zlatar pod naslovom »Živlejne: priča o životu« (*Đurđevčki zbornik*, 1996., str. 11–22), vu koje se tematizera i odnos prema tzv. »dijalektalne kniževnosti«. Toga se odnosa dotikavle i Smiljka Janaček-Kučinić v članku »Svjetonazor Tomerlinovih Živlejna u ozračju kniževnih poetika« (*Đurđevčki zbornik*, 1996., str. 23–27).

pod kuraž/ brez imalo istine/ s posodene tmine/ neproverenoga imena/ i prezimena uzora autora./ bolje povedano tutora./ koj ne uleva poverejne /kak niti rešejne /vu srečneše živlejne!« (*Velite – ne jafči*). A v pesme *Taktika i politika* to je razotkrivajne direktno i jenznačno: »Čemu z bokca/ delati norca a na negov se/ račun, glas./ se do nas!./ rivlo i peščo/ i dok jim/ vu vuva šepčo da bodo/ kaj nigdar ne bodo./ jel nikomu nedado slobodo /iliti vlast z svoji rok, /pa čak i dok prevagne zrok!«

Peti je cocel nazvan po pesme *Samo si doma svoj*, a vu nem se nastavlja oštra, pesimistična društvena kritika usmerena na politički milje, kak primerice v pesme *Stari se greji – ponavljajo*: »(...) i vezdar je jošče takovi – / privilegirani klimavcov, / ulezic, guzic, prodani duš, / namiguš, tobožni herojov, / ludev od poverejna i točno / odmerenoga praktičnoga cajta / (za oplendrat i škrijno i lajta), / ali ne i oni f koje se / moreš, f sako doba pouzdati !« Slična je pesma *Valdar je znate prepoznati*: »Vu naprv nam/ se je zapitati:/ jel se lajavcom/ splati veruvati/ kad znado, i očo,/ na kilometre./ a ne samo na metre/ itekak masno zlagati/ i baš sakaj obečati/ a preveliko nikaj dati.// Valdar je znate prepoznati! (?)« A v pesme po koje je urednik nazval ovoga cocla, *Samo si doma svoj!*, partizem i politika nedvosmisleno se suprotstavljajo patriotizmu i razotkrivajo kak zroki trpejna tzv. maloga čoveka. Poglavlje *Trejta dob* sadržava pesme v kojemi se ponovno javla autobiografski glas koj uspoređiva negdašnega i dnešnega odnosa spram seniorske populacije (*Starci, vezdar i negdar; Vezdar je pak se naopak*), premišlja o krajnem času zemalskoga živlejna (*Študerajne*) i upozorava na nesolidarnost s starešem svetom, kak primerice v pesme *Trejta dob*: »Gde je./ ako je./ spas za nas/ stareše./ nemočneše -/ v socijalnom/ štacionaru/ ili vu -/ obitelskom/ (ne)maru?!«

Osem pesmi sedmoga cocla, nazvanoga *Kaštiguvajne*, obležava svojevrsni verbalni redukcijem na razine stiha, ali i motivski eklektizem na sadržajne razine. Vu te se heterogenoste jempot ističe epistemološki didaktizem (*Savjest, Istino se nigdar ne sme zbeći*), drukpot patriotizem (*Osobna iskaznica*), trejti pot filozofičnost (*Što će nama...*).

Memba s Franom obuvača pet pesmi i, kak vreč sam naslov veli, vu jnaj se autobiografski pesnički subjekt obrača liku i delu Frana Galovića. Vu te fiktivne membaj javljajo se različite teme: jezičnopolitičko-poetološke (Franovo pisajne domačem govorom kakti reakcija na srbohrvatsko paradigmo), kniževnopovesne (odnos Galovića i Krleže), interpretativne (zakaj je Fran zebrao kostajna za sugovornika v istoimene pesme) i metafizičke (izravno navođenje Franovi stihov z negove pesme *Pred večer*).

Zadnji cocol pesmi *Živleju fala* svojvrnsni je falospev metafizičko-intimističke motivike s predznakom krščanske nade, ali i ljudskega straja. Emblematičnost oblika zadnje pesme *Straj za kraj* v obliku maloga slova »i« otpira mogućnost za dodatna odkrivajna asocijativnoga i mističnoga naboja ovoga znaka.

I da zaključim: Đurokovo (*Ne*)*potepeno živlejne* još je jedna v nizu Đurokovi zbirki pesmi pisani po đurđevečki i po štokavski. Tematski, stilski i jezično najsličeša je zbirkam *Dva lica živlejna* (1984./85.) i *Peklensko živlejne i (s)trplejne* (1992./93.). Od ostali zbirki razlikuje se skoro po potpunomu izostajajnu etnografsko-deskriptivni i anegdotalno-narativni tekstov. Mesto takvi tekstov jakše je došel do izražaja metafizičko-eshatološki aspekt s jakom autobiografskom notom. I inače je autobiografičnost jena od značajni sastavnici Đurokovi prozni tekstov, pak nas ne treba posebno čuditi nejina zastuplenost i v poezije, gde jo već i primenil v zbirke *Dečje sejne i živlejne* (1998.). Elementi humora i ironije, uočlivi v puno Đurokovi dovezdašni tekstov, ov so pot reducerani na igrajne z zmišlenom toponimijom. Društvena kritika usmerena protiv ideologij partitizma i egoizma utelovleni v ponašajnu nijovi nositelov – uglavnom politički klik – koja je v rane tekste z osemdeseti s poznati razlogov morala biti implicitna, sad je potpunoma eksplicitna i jenoznačna. Igrajne z v zgrade detem predmetkom »ne« – razvidno v naslovu zbirke (*Ne*)*potepeno živlejne*, ali i v zadnem stihu zadne pesme: »(ne)peš v raj« – digneno je na razino epistemološkoga principa dok je reč o metafizičkomu i onostranomu.

Rečeno drugemi rečjama: autobiografičnost te jenoznačna društvenokritička pouka i poruka pod krščanskem znakom glavne so idejne odrednice najfriškeše Đurokove zbirke pesmi.

3. Knjževnoteorijski i lingvistički aspekti Đurokovoga pisajna i deluvajna

a) Knjževnoteorijski aspekt

V suvremene knjževne teorije nišče ozbilen ne tvrdi da je tzv. umetnička vrednost određenoga teksta merliva i večna kategorija. Pa čak i dok je reč o tzv. klasike svetske knjževnosti i velike imene, ono kaj se

proučava so načini kanoniziranja ti tekstov i njihove (zlo)porabe v ideološke svrhe v najširšem smislu. Takovo proučavajne književnosti zemuje v obzir društveno-povesnoga, kulturnoga, diskurzivnoga i ideološkoga konteksta nastanka pojedinoga dela, ali i reakcije na to delo – koje moro iti od potpunoga negirajna, ignorerajna pa se do pompozna veličajna. Kak god to vredi za pojedine pisce i njihova dela v okviru jene kulture, isto se načelo more primeniti i na tekste pojedini skupin – bile one nacionalno, spolno, rasno, klasno, jezično ili kak drugač definirane. Velikoga doprinosa takvomu promatrajnu književnosti dali so teoretičari v sklopu tzv. postkolonijalni i kulturalni studijev. Osnovna teza postkolonijalni studijev je ta da je došlo vreme da bivše kolonizerane kulture promišljajo, ponovno vrednuju i pišo vlastito povest, koju je obiležilo, kak bi Đurok rekel, *peklensko živlejne i (s)trplejne*. Naime, njihove so povesti i sliko o nimi stvarali predstavniki kolonizatorov. V sklopu kulturalni studijev proučavajne »književnosti« poveživa se s pak proučavajnem ostali tzv. »nižeši« oblikov kulturne proizvodne, a dovezdašna diskriminacija i ignorancija ti područji povezana je z diskriminacijem slojev koji so te kulturne oblike konzumerali.

Ovakve, nove mogućnosti teorijskoga promišljajna hičo sasma novo svetlo na Đurokovo delo, posebno ako se zeme političko-ideološki kontekst kajta i prostora v kojem je stvaral i stvara. Na ovom bi mestu spomenol samo društveno-kritičko dimenzijo negovoga pisajna v bivše Jugoslavije dok je bil prisilen na autocenzuro i raznorazne trike dvosmišlenoga izražavajna da zbegne konkretne sankcije.

Odluka pisajna na đurđevčkom kakti domačem govoru isto tak ima velikoga jezičnopolitičkoga značaja, jer se vu te odluke odražava prosved protiv ondašne jugoslavenske jezične politike, ali i vrlina solidarnosti s pripadniki lokalne zajednice, izloženemi realnoste jezične, ali i ideološke, klasne i nacionalne diskriminacije. Takova odluka glede izbora službeno diskriminiranoga jezičnoga kôda vu znak jezičnopolitičkoga prosveda neje nova v hrvatske književnosti – prisetimo se samo Dragutina Domjanića, Ivana Gorana Kovačića i Frana Galovića kakti najznačajneši primerov s tzv. »kajkavskoga« područja.

I sam žrtva i svedok, ideološke, jezične i nacionalne represije v razdoblju drugoga rata i bivše Jugoslavije, Đurok svojem pisajnem autentično artikulera to vreme, tak da je vreč spomejnena strategija *autobiogra-*

fičnosti i *autorefleksivnosti* samorazumljiva i neizbežna. Pravo na priču i preispisavajne diskurzov koji so skorišćeni za provođejne dominacije i potlačivajna Drugoga za teoretičare postkolonijalni studij so etički imperativ. A rodolubje, proglašavano v dominantnom komunističkom diskurzu nacionalizmom, dobiva vu tom kontekstu novo značejne.

V ovi par rečenic samo sem natuknol kojoj o mogućnostjaj premišljajna Đurokovoga dela s kniževnoteorijskoga aspekta, a iscrpno raščlambo s ti pozicij trebalo bi stopram napraviti. Naime, premišljajne kniževnoga teksta v denešne vreme neje više moguče bez temelitoga zemuvajna v obzir društveno-povesnoga i diskurzivnoga konteksta, a precejnivajne tekstov s pozicije »sub speciae aeternitatis« ili tzv. bezvremenskosti i »večne vrednosti« denes se more tumačiti samo na dva načina: ili ko manipulatorna strategija diskriminerajna određenoga teksta i/ili negovoga sročitelja pred nefpučenom publikom ili pak ko nefpučenost sami takovi kritičarov v aktualno stajne znanosti o kniževnosti.

b) Jezikoslovni aspekt

Vu vožešem smislu poimajna jezikoslovja Đurokovo delo prectavlja bogato građo za tradicionalna lingvistička istraživajna, poglavito v području dijalektologije. Z druge pak strane negovo pisajne na đurđevčkom hrvatskom (baš kak i Slavka Čambe, Vladeka Mijolekovoga, Marice Hasan i Marice Redep) važen je primer drugem da se, jenostavno rečeno, domačega govora ne treba sramiti. Podizajne jezičnoga ponosa za jezike ili govore z menšem brojem govornikov v denešne vreme i na teorijske razine ima se vekšo važnost. Naime, novo svačajne lingvistike, nazvano ekolingvistika, zalaže se za očuvajne jezične raznolikosti kakti vrednosti po sebe, jer so v sakojem govoru očuvani samosvojni izražajni i misaoni obrasci kakti rezultat duhovnoga i kulturnoga razvitka čovekovoga. Ova metafora prevzeta je z tradicionalne ekološke paradigme vu koje se čovek svesno i delatno treba zauzeti za očuvajne bilne i životinske raznolikosti kao vrednosti po sebe, jel se vu jne zrcali razvitek života na Zemle.

Jezičnopolitičko važnost Đurokovoga deluvajna kakti prosveda protiv paradigme jezičnoga serbokroatizma već sem spomenol. Ali ni

denes, dok se je hrvatski jezik oslobodio bratskoga grlejnja, pisajne na đurđevčkom (ili kojem drugom hrvatskom organskom govoru) nema menšo važnost. Naime, v zadne vreme more se čuti glas pobornikov tzv. relingvizacije »kajkavskoga jezika«, f čije bi osnove bil jezik stare severnohrvatske kniževnosti, a se, navodno, v znak prosveda protiv navrgnenoga hrvatskoga standarda štokavske osnovice. Makar je takvo jezičnopolitičko gledišče i za laika nerealistično, a negvi zagovorniki neso ni stručni ni brojni, zel bi si ovom prigodom malo vekšo slobodu i probal, s gledišča suvremenoga jezikoslovja, osvetliti ovo problematiko.

I. Kaj se znači reč *jezik*?

V hrvatskom jezikoslovnem diskurzu dijalekt je skupni naziv za više slični mesni govorov, narečje je termin za skupino dijalektov, a jezik je skup narečji. V ove definicije i podele reč *jezik* je skupni naziv za se jezične sustave čiji se govorniki osječaju pripadnemi određenomu nacionalnomu korpusu, pak se vu tom slučaju more govoriti o etnosimboličke definicije jezika.

Z gledišča strukturalističke lingvistike – a ono daje drugo značejne reči *jezik* – jezik je apstraktni sustav jezični znakov (reči) i nijovi međusobni odnosov (gramatički pravil). Vu tom se, strukturalističkom smislu zapravo sakoj mesni govor more smatrati posebnem jezikom, makar se od susednoga govora razlikoval i samo v jene reči.

Trejte, v javnom diskursu najzastupleneše, standardološko-reprezentacijsko značejne reči *jezik* odnosi se samo na jenoga sustava v skupu sustavov koji čine pojavu koja se, kak smo rekli, takaj naziva *jezik*. Te se sustav naziva *standardni jezik*, a služi nadregionalne komunikacije na nacionalne, odnosno državne razine. On načelno neje ničij materinski govor, makar more za osnovico imati, a uglavnom i ima, tzv. organske govore. Tem se sustavom pišo zakoni, službeni dokumenti, udžbeniki, novine, čitajo vesti na radiju i televizije, domača ga se deca vuče i kao školskoga predmeta, a stranci ga štreblo kao stranoga jezika. Kodificeran je v gramatikaj, rečnike i pravopisu. O nemu postoji društvena i institucionalna briga, koja se sastoji vu tom da ga si govorniki sustavov koji

čine jezika v etnosimboličkom značajnu usvoje i priplate kakti sredstvo komunikacije na nacionalne razine. Na svoj način standard je nužno zlo kojem se rešava babilonsko proklectvo na razine zajednice koja se zove nacija, i š nim je, kak i z drugemi institucijami, povezana presija i represija.

Osnovica standarda more se napraviti na temelu sličneši ili pak mejne slični organski sustavov. Za obedve strategije – ekskluzivističko i inkluzivističko – imamo primere v poveste hrvatskoga jezika. Ekskluzivističko strategijo ilustrerajo činjenice da so kajkavski govori bili osnovica standarda v severne Hrvatske od 16. do sredine 19. stoleča, a štokavski govori osnovica standarda od 19. stoleča do denes. Inkluzivističko so stragegijo primenili pisci ozaljskoga jezičnoga kruga v 17. stoleču, koristeći elemente sa tri hrvatska narečja.

Da bi se napravila osnovica za novi standard načelno je moguće i obnavljajne staroga, kniškoga jezika (npr. hebrejski v Izraelu posle drugoga rata) baš kakti i zmišljajne potpuno novoga (npr. esperanto), samo je pitajne jel je potencijalna zajednica govornikov takvoga jezika spremna uložiti truda vu negovo vučejne i korišćejne. Pri takvomu poduhvatu navek je reč o nekakvom izvanjezičnom motivu. Jempot je reč o jeziku kakti pojačivaču nacionalnoga identiteta i sredstvu nacionalne homogenizacije (kak v slučaju hebrejskoga), drukpot je pak v pitajnu žejla za neutralnom međunarodnom komunikacijom v koje so sugovorniki jezično ravnopravni jel rabe jezika koj izvorno neje ničij materinski jezik, niti jezik bilo koje stvarno postojeće nacije (kaj je slučaj z esperantom).

II. Demokratska i nedemokratska jezična politika

V demokratske sredine institucionalni nositeli standardnoga jezika svesni so elementa presije i represije, pak – s obzirom na poznavajne etnosimboličke protege reči *jezik* – deluju na osveščivajnu uloge standarda, ali i organski sustavov, poštujuć tak jezično sastavnicu čovekovoga identiteta i integriteta, koj ga čini pripadnikom određene lokalne zajednice. Na empirijsko postojajne organski sustavov gledi se blagonaklono, jezična se raznolikost vrednuje kakti bogatstvo, lokalne i državne

institucije podržavaju promicajne i istraživajne ti idiomov, mediji jim daju mogućnost prezentacije, a sudioniki v javnom diskurzu doprinose razbijajnu klišejev o govornike pojedini ogranski govorov i delujo v duvu unutarnacionalne jezične tolerancije. Isto tak, spram jezikov majnin ponašajo se snošljivo i podržavaju nijova prava.

V nedemokratske sredine, gde močna manjina fizičkom i/ili diskurzivnom represijom ostvaruje svoje interese na račun većine, mistificera se, glorificera i apsolutizera uloga standardnoga jezika, a ostali sustavi jezika svačenoga v etnosimboličkom smislu proglašavaju se primitivni, zaostali, nevredni društvene, odnosno institucionalne pozornosti. Jezične pojave koja pripadajo jeziku v širšem smislu, ali ne i standardu, smatrajo se nepoželjne i kao takve se sankcionerajo (npr. slabom ocenom v škole), ignorerajo ili jenodimenzionalno klišeizerajo i egzotizerajo. S obzirom da te pojave i sustavi koji nema v standardu neso svojstveni samo za jenoga govornika, nego skupino i zajednico, strategije jezične diskriminacije i hegemonije usmerene so f psihosocijalnom smislu na razbijajne kolektivnoga ideniteta zajednice koja se služi govorom različitem od standarda. V takve, nedemokratske i nesnošlive jezične politike sudbino nestandardni idiomov dele i eventualni majninski jeziki, koji se zapostavljajo i zabrajnujo, a od nijovi se govornikov očekuje othitavajne vlastitoga nacionalnoga i jezičnoga identiteta samo da se čem prije asimilerajo vu većinsko nacijo i prifate nejnoga standardnoga jezika.

III. Kratak izlet f povest jezikoslovja

V 19. stoleču jezikoslovje je pod velikem utecajem biološke znanosti, kaj se je med ostalem odrazilo i na pokušaje klasifikacije fenomenov jezične stvarnosti. Onodobni jezikoslovci v jezike vide žive organizme koji nastajo, razvijajo se i vmirjajo, koji so jeni drugem više ili mejne slični i koji imaju zajedničke pretke.

Z druge pak strane, vreme je to i jene druge klasifikacije – nacionalne. Naime, vu tom cajtu formerajo se, ili – moderneše rečeno – konstruerajo moderne evropske nacije. V gospodarskom smislu vreme je to industrijalizacije, uspona kapitalizma i nemilosrdnoga kolonijalizma,

zabileženi v statistikaj i kniževnoste realizma i naturalizma. Duvu toga cajta pripada i romantizem – oduševlenost za narodne legende, predaje i pučko stvaralaštvo. Zanimajne za prošlost svojega i tuđi narodov rezultera v humanističkom području z novemi disciplinami – važno mesto dobiva povest, ali i novonastale nacionalne filologije, a teksti povesničarov i filologov, skupa z drugemi teksti dajo svojega narativnoga doprinosa nacionalne homogenizacije.

Komparativno-evolucionistički pristup v biologije i povesni vu humanističkom području primejnuju se i na proučavajne jezika: rezultat je povсно-poredbena metoda. Iščo se srodnosti i razlike, a jezike se grafički prikaziva v obliku rodoslovnoga dreva po tzv. genetskom kriteriju. Dijatopska, tj. zemlopisna raznolikost jezične stvarnosti reducirana se na jeno ime, podudarno z imenom nacije. S klasifikacijom jezikov tu se ne staje, nego se ide dalje: jeziki se dele na dijalekte, med kojemi se takaj iščo srodnosti i razlike. Imenuvajne ti dijalektov drži se zemlopisni odrednic i nerado ide za tem da dijalektno razliko nazove po rečjaj koje so v dva dijalekta izrazom različite, a značejnem iste. Naime, stručnak zna da je mogućnost političke zlorabe otprta i da bi moglo dojt do političkoga prisvajajna iliti svojatajna preko jezične sličnosti, odnosno separatizma v sklopu nacionalnoga korpusa na osnovu različitosti.

A baš se je takvoga nekaj pripetilo s hrvatskem jezikom kakti skupom organski govorov. Naime, podela hrvatskoga jezika na tri narečja napravljena je v 19. stoletju na temelju laičkoga zapažajna da nešče veli kaj, nešče ča, a nešče što. Takovo opažajne dalo je mesta prividu velike međusobne različitosti ti skupov jezični sustavov, a zameglilo nijove sličnosti. Čem je ta razredba stvorena i zagovarana od strane ilircov, oberučke so jo prifatili nositeli velikosrpstva i na nejine osnove Hrvate kajkavce proglasili Slovencom, štokavce Srbom katoličke vere, a jedino čakavcom priznali pripadnost hrvatskomu nacionalnomu korpusu. Doduše, hrvatska dijalektologija, koja z razlogov povсноznanstvene tradicije i ideološkoga okružja neje imala prilike i snage predložiti drugo podelo, operera i dendenes s tom klasifikacijom, ali z jasnem glediščem da so v pitanju narečja,⁹¹ a nikak jeziki, niti v strukturalističkom značenju, niti v standardološkom, niti v etnosimboličkom.

⁹¹ Usp. Lončarić (1996b).

IV. *Kajkavski jezik* – zabluda i krivotvorina

Nu, da ne ispadne kak navrgavamo svoje mišlejne brez dokaznoga postupka, idemo videti kaj bi zapravo značila sintagma »kajkavski jezik« i koja bi se pojava mogla označiti ovem skupom reči.

V strukturalističkom smislu jezik je opisiv apsktraktni sustav jezični znakov i nijovi međusobni vez. Doslednom primenom ove definicije dva so jezika različiti ako im je barem jedan element različit. Budući da je empirijska činjenica da ne postoji samo jedan jezični sustav koj v sebe ima upitno i odnosno zamenico *kaj*, ova sintagma nema unikalno vrednost. Znači, saki jezični sustav z zamenicom *kaj* more se smatrati kajkavskem jezikom v strukturalističkom smislu. Vu takvom značenju istinita bi bila tvrdnja: »Izvorni govorniki kajkavski jezikov v načelu so pripadniki slovenskoga i hrvatskoga naroda.«, a neistinita npr. »Samo je jedan kajkavski jezik.« Pravezapprav, v hrvatske jezikoslovne terminologije ovo značenje reči jezik pokriva reč *govor*.

Etnosimbolička definicija reči *jezik* podrazumeva skupa govorov kojem se služi jedan narod kakti zajednica s specifičnem kulturno-povesnem identitetom i tradicijom. Izraz *kajkavski jezik* po te bi definicije impliceral postojanje kajkavskoga naroda, odnosno nacije. Nu, prema popisu stanovništva nišče se joščer neje prectavil kak Kajkavec v smislu nacionalne pripadnosti, niti trenutačno postoje ikakove indicije da bi se v skore budućnosti takvoga kaj moglo pripetiti. Doduše, i nacija je povesna kategorija, pak se more zamisliti i etnogeneza naroda s tem imenom, no ovoga je časa sintagma *kajkavski jezik* v etnosimboličkom značejnu jenostavno prazen skup.

V standardološkom smislu sintagma *kajkavski jezik* zapravo bi bila skraćena verzija sintagme *kajkavski standardni (kniževni) jezik*, a označavala bi odebrano, standardizerano inačico *kajkavskoga jezika* v etnosimboličkom značenju, koja ima funkciju nadregionalne komunikacije. Več smo pokazali da je značenjsko područje sintagme *kajkavski jezik* v etnosimboličkom smislu prazen skup, pak ondar ni *kajkavski jezik* v standardološkom značejnu koj je negov podskup ovoga momenta nemre biti nikaj drugo nego – prazen skup.

Doduše, poznato je da je v određenom povesnom razdoblju na području severne Hrvatske bil v uporabe kakti sredstvo nadregionalne

komunikacije standardni jezik s kajkavskom dijalektnom osnovicom, a dela pisana tem jezikom veličanstven so del hrvatske kulturne i književne baščine, koja je – baš kak i pisana baščina na druge inačicaj hrvatskoga – sustavno, s politički razlogov, dugo vremena bila ignorerana i negirana. Nu, zlosrečne so povesne i političke okolnosti usmerile standardizaciju hrvatskoga jezika v drugom smeru. Z denešnega je gledišča kristalno jasno da so naši jezični političari sredinom 19. stoletja napravili veliko greško kaj so napustili višenarečno tradicijo i odlučili se – poradi politički razlogov južnoslavenske homogenizacije – za standarda štokavske osnovice. Povest je pokazala da je takva odluka otprla vrata velikosrpskomu jezičnomu i političkomu imperijalizmu.⁹² Nu, baš zafajljuoč piscom koji so nastavili neguvati tronarečno tradicijo hrvatske pismenosti, ali i narodu koj se neje odrical lokalni govorov, hrvatski je jezik očuvaj svojo samosvojnost pred naleti jezičnoga serbokroatizma prek standardnoga jezika.

Suvremeni hrvatski standardni jezik neje više pod pritiskom jezičnoga serbokroatizma i ponovno je dobil priliko osloniti se na celokupnost hrvatske jezične organske podloge. Dakak, vu jnem nema si oni izražajni mogućnosti kakve imaju lokalni govori, ali zato sasma dobro obnaša dužnost na razine javne i službene porabe. Nuz to, raslojenost jezične stvarnosti na različite inačice s obzirom na vremenske, prostorne i funkcionalne parametre nepobitna je lingvistička činjenica.

Imajoč to na pamete, ali i se dosad zrečeno, moremo se zapitati kakve so značajke, ideološke pretpostavke i eventualne negativne posledice predlogov za novem hrvatskem standardom, drugačkve dijalektne osnovice (v konkretnom slučaju kajkavske), a koji morti ni sami nijovi zagovorniki neso svesni:

– Emprijska je činjenica da Hrvati v Hrvatske imaju svojega standardnoga jezika. Z gledišča logike i funkcionalnosti ne postoji nikakva potreba za nekakovem sasma novem jezičnem standardom, kuliko god on bil utemelen na nepravedno zanemarene pisane baščine.

⁹² Što oče malo više prečitati o stareše i noveše poglede na pitanja suodnosa hrvatsko-srpskoga jezičnoga dodira i sukoba more se naprimer naluknoti v sročitelev rad »Kroatisch und Serbisch zwischen Verständnis und Missverständnis«, objavljen 2003.

– Isto tak, nema nikakve potrebe za mistifikacijom i glorifikacijom pisane baščine na povесnom hrvatskom standardu kajkavske osnovice, jel Belostencu, Hablediču i ostalem starem piscom ne trebajo fiškali. Dapače, takova lažna idolatrija zlorabljuje se da bi se omalovažilo i diskreditiralo baščino pisano na organske kajkavske govore, a na ot način i govornike ti govorov kakti i autore koji je koriste v svojem kniževnom izrazu. Azomdakle, jezična diskriminacija govornikov organski kajkavski govorov ne događa se više s pozicije serbokroatizma, nego lingvističkoga ignorantizma i jezičnopolitičkoga separatizma v standardološkom smislu.

– Imajoč vu vidu etnosimboličko i standardološko značejne reči *jezik*, a obedva so, za razliko od strukturalističkoga, v javnom diskursu uobičajena i poznata i uglavnom se dopelavajo vu vezo z narodom, sintagma *kajkavski jezik* (baš kakti i *kajkavska kultura*) ovoga bi momenta – s obzirom na hrvatsko jezično i jezikoslovno situaciju i tradiciju – implicitno asocerala na postojajne (morti još neosveščenoga) naroda čij bi to jezik bil. Makar se nekomu more činiti da je ov nazivek bez sadržaja brezopasen, reč je zapravo o krivotvorine i fikcije koja nefpučenike more dopelati v zabludo.

A za kratko premisslajne, pouko i poruko bomo dali reč Belostencu:

»Lás srěchu nekem spravlya,
A isztina neke vtaplya.«

P. S. Raspravo o etnosimboličke, strukturalističke i standardološke definicije reči *jezik* treba čitati v prvom redu f kontekstu hrvatskoga jezičnoga pitajna i hrvatske jezikoslovne i jezičnopolitičke tradicije. To posebno vredi za etnosimboličko određenje jezika, koje v različite kulturaj ima različitoga položaja na lojtrice obiležji nacionalnoga identiteta.

Đuka Tomerlin-Picok

Oprosti mi – mama!

*Prosim te,
pokojna mama,
s puno poštovanja,
ali i – srama!
Moreš li mi –
oprostiti –
kaj ti nesem,
neg kaj jesem,
barem – ono –
pod zađne,
prede smrti,
više pomogel
i zmogel,
a,
zabila sem ti
fajn toga –
mogel i moral –
dati, podati,
al i – bilo kam –
popelati!
Nu, onak neodgovoren,
mejne trdokoren,
poslunol sem –
starešega brata
(više z nehata
nego li z inata)
i vreme –
vremenu kral
mesto da sem,
na oro i dobo,
savest f pomoč zval!*

V Zakesnivcu, 1. ožujka 1995.

Korak živlejna I.

Zakoračil sem
Ili
Barem mislim
Da jesem
Ne samo
Z jednem
Odlučnem
I ključnem
Čvrstem
Muškem
Korakom
Z negdašnice
Vu vezdašnico
Vreč
S prepuno ni
Trajlavi
Neodmereni
Šepavi
Labavi
Dogi
Neodlučni
I kratki
Kojem se
Više
Ni broja
Ne sečam
A kamoli
I kraja
Do
Priželkivanoga
I obečavanoga
Eden raja

Vu Trajlavcu, 21. svibna 1998.

STRAJ ZA KRAJ živlejnu fala

zađni so dani
zemla me mami
zakaj i pokaj
vu sebe nazaj
a ja se nedam
kodar da znam
je l' to je il'
neje i ne kak
je negda bilo
mene milo ovo
živlejne krko
a neje i leko
se od sebe za
opstanek nega
samo tak dati
i dočekati ov
podsvesni zov
brez spoznaje
gda kak i kam
pojti i dojti
de ti se neje
niti so žejle
nade spujnene
pak si kaj si
od iskona bil
sakaj i nikaj
sigde i nidge
daval i vagal
kaj nesi smel
zakaj si štel
straj za kraj
(ne) peš v raj
gj 13 10 2000